

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)
z dnia 26 października 2006 r.*

W sprawie C-168/05

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Audiencia Provincial de Madrid (Hiszpania) postanowieniem z dnia 15 lutego 2005 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 14 kwietnia 2005 r., w postępowaniu:

Elisa María Mostaza Claro

przeciwko

Centro Móvil Milenium SL,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: P. Jann, prezes izby, K. Lenaerts, E. Juhász, J.N. Cunha Rodrigues (sprawozdawca) i M. Ilešič, sędziowie,

* Język postępowania: hiszpański.

rzecznik generalny: A. Tizzano,
sekretarz: R. Grass,

uwzględniając procedurę pisemną,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu Centro Móvil Milenium SL przez H. Garcíę Pi, abogado,
- w imieniu rządu hiszpańskiego przez E. Braquehaisa Conesę, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu niemieckiego przez C. Schulze-Bahr, działającą w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu węgierskiego przez P. Gottfrieda, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu fińskiego przez T. Pynnä, działającą w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez A. Aresu i L. Escobara Guerrero, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 27 kwietnia 2006 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, str. 29), zwanej dalej „dyrektywą”.
- 2 Wniosek ten został przedłożony w ramach sporu między Elisą Marią Mostazą Claro a Centro Móvil Milenium SL (zwanym dalej „Móvil”), dotyczącego zapisu na sąd polubowny zawartego w umowie łączącej wymienione wyżej strony.

Ramy prawne

Uregulowania wspólnotowe

- 3 Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy stanowi:

„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy, praw i obowiązków stron, ze szkodą dla konsumenta”.

4 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy brzmi następująco:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

5 Zgodnie z art. 7 ust. 1 dyrektywy:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami”.

6 Załącznik do dyrektywy zawiera przykładowy wykaz postanowień umownych, które mogą być uznane za nieuczciwe. Wśród tych postanowień w pkt 1 lit. q) załącznika wymienione zostały warunki umowne, których celem lub skutkiem jest „wyłączenie lub ograniczenie prawa konsumenta do wystąpienia z powództwem lub skorzystania z innego środka zabezpieczającego, zwłaszcza zaś żądanie od konsumenta poddania sporów wyłącznie pod arbitraż nieobjęty przepisami prawa, bezprawne ograniczenie dostępności dowodów lub przerzucenie na konsumenta ciężaru dowodu, który w związku ze stosowanym prawem powinna dostarczyć druga strona umowy”.

Uregulowania krajowe

- 7 W prawie hiszpańskim ochronę konsumenta przed nieuczciwymi postanowieniami umownymi zapewniono najpierw w ogólnej ustawie nr 26/1984 w sprawie ochrony konsumentów i użytkowników (Ley General 26/1984 para la Defensa de los Consumidores y Usuarios) z dnia 19 lipca 1984 r. (BOE nr 176 z dnia 24 lipca 1984 r.), zwanej dalej „ustawą 26/1984”.
- 8 Ustawa 26/1984 zmieniona została ustawą nr 7/1998 dotyczącą ogólnych warunków umów (Ley 7/1998 sobre Condiciones Generales de la Contratación) z dnia 13 kwietnia 1998 r. (BOE nr 89 z dnia 14 kwietnia 1998 r.), zwaną dalej „ustawą 7/1998”, przy pomocy której dokonano transpozycji dyrektywy do wewnętrznego porządku prawnego.
- 9 Ustawa 7/1998 dodała do ustawy 26/1984 między innymi art. 10 bis oraz pierwszy przepis dodatkowy.
- 10 Zgodnie z treścią art. 10 bis ust. 1 ustawy 26/1984 „[z]a nieuczciwe warunki umowy uważa się wszelkie postanowienia, które nie były indywidualnie wynegocjowane i które w sprzeczności z wymogami dobrej wiary powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron, ze szkodą dla konsumenta. Za nieuczciwe warunki umowy uważa się w każdym razie postanowienia wymienione w pierwszym przepisie dodatkowym do niniejszej ustawy [...]”.
- 11 Wykaz zawarty w pierwszym przepisie dodatkowym do ustawy 26/1984 pokrywa się co do zasady z wykazem warunków umownych, które można uznać za nieuczciwe, załączonym do dyrektywy, przy czym zastrzeżone zostało, że wykaz ten nie jest

wyczerpujący. Zgodnie z pkt 26 tego przepisu dodatkowego za nieuczciwy warunek uważa się „poddanie sprawy pod rozstrzygnięcie sądu polubownego niebędącego polubownym sądem konsumenckim, chyba że chodzi o sąd polubowny ustanowiony w ustawie dla danego sektora lub poszczególnego rodzaju spraw”.

¹² Artykuł 8 ustawy 7/1998 stanowi:

„1. Nieważne są ogólne warunki umowy, które naruszają przepisy ustawy lub inne bezwzględnie obowiązujące przepisy prawa ze szkodą dla drugiej strony umowy, chyba że przepisy te przewidują inną sankcję za ich naruszenie.

2. W szczególności nieważne są nieuczciwe ogólne warunki umów konsumenckich zdefiniowane w art. 10 bis ogólnej ustawy 26/1984 i w pierwszym przepisie dodatkowym do tej ustawy [...]”.

¹³ W czasie gdy wystąpił stan faktyczny poddany pod rozstrzygnięcie w postępowaniu głównym, obowiązującymi przepisami regulującymi postępowanie arbitrażowe były przepisy ustawy nr 36/1988 o sądownictwie polubownym (Ley 36/1988 de Arbitraje) z dnia 5 grudnia 1988 r. (BOE nr 293 z dnia 7 grudnia 1988 r.), zwanej dalej „ustawą 36/1988”.

¹⁴ Artykuł 23 ust. 1 ustawy 36/1988 stanowił:

„Zarzut braku właściwości rzeczowej sądu polubownego, zarzut braku zapisu na sąd polubowny, jego nieważności lub utraty mocy strona powinna podnieść wraz z przedstawieniem po raz pierwszy swojego stanowiska w sprawie”.

15 Artykuł 45 ustawy 36/1988 miał następującą treść:

„Orzeczenie sądu polubownego może być uchylone wyłącznie w następujących przypadkach:

1. Jeśli zapis na sąd polubowny jest nieważny.

[...]

5. Jeśli orzeczenie narusza porządek publiczny”.

Postępowanie przed sądem krajowym i pytanie prejudycjalne

16 W dniu 2 maja 2002 r. Móvil i Elisa María Mostaza Claro zawarły umowę o abonament w sieci telefonii komórkowej. W umowie tej znalazł się zapis na sąd polubowny, w którym wszelkie spory wynikłe z tej umowy zostały poddane pod rozstrzygnięcie organu arbitrażowego, jakim jest Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Europejskie stowarzyszenie arbitrażu i polubownego rozstrzygania sporów, zwane dalej „AEADE”).

17 Z uwagi na to, że Elisa María Mostaza Claro nie zastosowała się do minimalnego okresu obowiązywania abonamentu, Móvil wszczął postępowanie arbitrażowe przed AEADE. Pismem z dnia 25 lipca 2003 r. organ ten wyznaczył Elisie Maríi Mostazie

Claro 10-dniowy termin na odmowę wdania się w spór przed sądem polubownym, informując, że w razie takiej odmowy otwarta pozostaje droga sądowa. Elisa María Mostaza Claro przedstawiła swoje stanowisko w sprawie, nie podnosząc żadnych zarzutów odnośnie do właściwości sądu polubownego ani nie powołując się na nieważność zapisu na sąd polubowny. W związku z tym sprawa została rozpoznana w postępowaniu arbitrażowym, w wyniku którego wydano orzeczenie niekorzystne dla Elisy Maríi Mostazy Claro.

- 18 Elisa María Mostaza Claro wniosła skargę na orzeczenie wydane w postępowaniu arbitrażowym przez AEADE przed sąd krajowy, twierdząc, że z uwagi na to, iż klauzula arbitrażowa stanowi nieuczciwy warunek umowy, zapis na sąd polubowny jest nieważny.
- 19 W postanowieniu odsyłającym Audiencia Provincial de Madrid stwierdza, że omawiany zapis na sąd polubowny stanowi bez wątpienia nieuczciwy warunek umowy i w związku z tym jest on nieważny.
- 20 Niemniej jednak, z uwagi na to, że Elisa María Mostaza Claro nie podniosła zarzutu nieważności tego zapisu w toku postępowania arbitrażowego, i mając na celu zapewnienie zgodności wykładni prawa krajowego z dyrektywą, Audiencia Provincial de Madrid postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy ochrona przyznana konsumentom w dyrektywie 93/13/EWG [...] wymaga, by sąd krajowy, przed którym toczy się postępowanie o uchylenie orzeczenia sądu polubownego, zbadał ewentualną nieważność zapisu na sąd polubowny i uchylił to orzeczenie, jeśli stwierdzi, że zapis ten zawiera nieuczciwy warunek umowy, w sytuacji gdy konsument nie podniósł zarzutu nieważności tego zapisu w postępowaniu arbitrażowym, lecz uczynił to dopiero w skardze o uchylenie orzeczenia?”.

Uwagi wstępne

- 21 Z akt sprawy przekazanych Trybunałowi przez sąd krajowy wynika, że sąd ten uznał, iż zapis na sąd polubowny zawarty w umowie między Móvil a Elisą Marią Mostazą Claro stanowi nieuczciwy warunek umowy.
- 22 W tym względzie należy przypomnieć, że Trybunał nie wypowiada się w kwestii zastosowania ogólnych kryteriów użytych przez prawodawcę wspólnotowego celem zdefiniowania pojęcia nieuczciwych warunków umowy do konkretnego zapisu umownego, który należy zbadać w świetle okoliczności danej sprawy (wyrok z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten*, Rec. str. I-3403, pkt 22).
- 23 Do sądu krajowego należy zatem ustalenie, czy taki zapis umowny, jak ten który stanowi przedmiot postępowania głównego, odpowiada wszystkim kryteriom, których spełnienie jest niezbędną przesłanką uznania go za nieuczciwy warunek umowy w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy (ww. wyrok w sprawie *Freiburger Kommunalbauten*, pkt 25).

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 24 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, w braku stosownych uregulowań wspólnotowych, właściwymi przepisami postępowania, służącymi ochronie wynikających z prawa wspólnotowego praw jednostek, są — zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej państw członkowskich — wewnętrzne przepisy tych państw, pod warunkiem jednak, że nie są one mniej korzystne od uregulowań dotyczących podobnych sytuacji o charakterze wewnętrznym (zasada równoważności) i że nie powodują, iż korzystanie z uprawnień wynikających z prawa wspólnotowego staje się w praktyce niemożliwe lub nadmiernie utrudnione (zasada skuteczności praw wynikających z prawa wspólnotowego) (zob. między innymi wyroki: z dnia 16 maja 2000 r. w sprawie C-78/98 *Preston i in.*, Rec. str. I-3201, pkt 31; oraz z dnia

19 września 2006 r. w sprawach połączonych C-392/04 i C-422/04 i-21 Germany i Arcor, Zb.Orz. str. I-8559, pkt 57).

- 25 Zawarty w dyrektywie system ochrony opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, i związku z tym godzi on się na warunki umowy zredagowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść (wyrok z dnia 27 czerwca 2000 r. w sprawach połączonych od C-240/98 do C 244/98 Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, Rec. str. I-4941, pkt 25).
- 26 Ta nierówność między konsumentem a przedsiębiorcą może zostać zrównoważona jedynie poprzez pozytywną interwencję podmiotu niebędącego stroną umowy (ww. wyrok w sprawie Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, pkt 27).
- 27 W świetle tych właśnie zasad Trybunał orzekł, że umożliwienie sądowi zbadania z urzędu, czy dane postanowienie umowne jest nieuczciwe, stanowi środek pozwalający na osiągnięcie celu wskazanego w art. 6 dyrektywy, polegającego na zapobieżeniu sytuacjom, w których konsument byłby związany nieuczciwymi warunkami umowy, a jednocześnie przyczynia się do osiągnięcia celu wymienionego w art. 7 tej dyrektywy, jako że badanie takie może stanowić czynnik odstraszający, powodujący zaprzestanie stosowania przez przedsiębiorców nieuczciwych postanowień w umowach zawieranych z konsumentami (ww. wyrok w sprawie Océano Grupo Editorial et Salvat Editores, pkt 28; oraz wyrok z dnia 21 listopada 2002 r. w sprawie C-473/00 Cofidis, Rec. str. I-10875, pkt 32).
- 28 Przyznanie sądowi takich kompetencji zostało uznane za niezbędne dla zapewnienia konsumentowi skutecznej ochrony, w szczególności z uwagi na okoliczność, że istnieje realne niebezpieczeństwo, iż nie jest on świadom swoich praw lub napotyka trudności w ich egzekwowaniu (ww. wyroki w sprawie Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, pkt 26, oraz w sprawie Cofidis, pkt 33).

- 29 Ochrona przyznana konsumentom w dyrektywie rozciąga się zatem na sytuacje, w których konsument, który zawarł z przedsiębiorcą umowę zawierającą nieuczciwe postanowienie, nie podnosi zarzutu nieuczciwości tego postanowienia, czy to z tego powodu, że nie jest on świadom swych praw, czy też ze względu na wysokie koszty postępowania przed sądem (ww. wyrok w sprawie Cofidis, pkt 34).
- 30 Dlatego też celu art. 6 dyrektywy — który, jak wskazano w pkt 27 niniejszego wyroku, nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia, by konsumenci nie byli związani nieuczciwymi warunkami umów — nie dałoby się osiągnąć, gdyby sąd rozpoznający sprawę o uchylenie orzeczenia sądu polubownego nie mógł stwierdzić nieważności tego orzeczenia z tej tylko przyczyny, że konsument nie podniósł zarzutu nieważności zapisu na sąd polubowny w toku postępowania arbitrażowego.
- 31 Wówczas takie zaniechanie konsumenta nie mogłoby w żadnym wypadku być zrównoważone działaniem podmiotów niebędących stronami umowy. A zatem doszłoby do naruszenia ustanowionego dyrektywą systemu szczególnej ochrony.
- 32 Taki właśnie kierunek przybrały zmiany w ustawodawstwie hiszpańskim. W istocie, mimo że ustawa 60/2003 o sądownictwie polubownym (Ley 60/2003 de Arbitraje) z dnia 23 grudnia 2003 r. (BOE nr 309, z dnia 26 grudnia 2003 r.), nie znajduje zastosowania w niniejszej sprawie, warto zauważyć, że nie zawiera ona już wymogu, by zarzut braku właściwości sądu polubownego podniesiony został wraz z przedstawieniem przez stronę po raz pierwszy stanowiska w sprawie.

- 33 Móvil i rząd niemiecki twierdzą, że gdyby sąd powszechny miał możliwość orzekania o nieważności zapisu na sąd polubowny w sytuacji, gdy konsument nie podniósł takiego zarzutu w toku postępowania arbitrażowego, doszłoby do poważnego osłabienia skuteczności orzeczeń sądów polubownych.
- 34 Twierdzenie to sprowadza się do uznania, że wymogi związane z koniecznością zapewnienia skuteczności postępowaniom arbitrażowym uzasadniają ograniczony charakter kontroli orzeczeń sądów polubownych i że uchylenie danego orzeczenia mogłoby nastąpić jedynie w wyjątkowych przypadkach (wyrok z dnia 1 czerwca 1999 r., w sprawie C-126/97 *Eco Swiss*, Rec. str. I-3055, pkt 35).
- 35 Niemniej jednak, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, jeśli krajowe przepisy postępowania nakładają na sąd obowiązek uwzględnienia opartego na zarzucie naruszenia krajowych zasad porządku publicznego żądania uchylenia orzeczenia sądu polubownego, sąd ten ma także obowiązek uwzględnić żądanie uchylenia orzeczenia, jeśli żądanie to opiera się na zarzucie naruszenia wspólnotowych zasad tego rodzaju (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie *Eco Swiss*, pkt 37).
- 36 Waga, jaką prawodawca wspólnotowy przywiązuje do ochrony konsumentów, skłoniła go między innymi do umieszczenia w art. 6 ust. 1 dyrektywy zapisu, zgodnie z którym nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie są „wiążące dla konsumenta”. Jest to przepis bezwzględnie obowiązujący, który — uwzględniając okoliczność, że jedna ze stron umowy jest stroną słabszą — zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron ustanowionej w umowie równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron.

37 Poza tym dyrektywa, która ma na celu wzmocnienie ochrony konsumentów, stanowi zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. t) traktatu WE środek niezbędny do osiągnięcia zadań powierzonych Wspólnocie, a w szczególności podniesienia poziomu i jakości życia na całym jej obszarze (zob. analogicznie odnośnie do art. 81 WE ww. wyrok w sprawie Eco Swiss, pkt 36).

38 Z uwagi na rodzaj i wagę interesu publicznego stanowiącego podstawę ochrony udzielonej konsumentom w przepisach dyrektywy zasadne jest ponadto, by sąd krajowy zobowiązany był do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne mają charakter nieuczciwy, i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą.

39 Mając powyższe na uwadze, w odpowiedzi na postawione pytanie należy stwierdzić, że dyrektywę należy rozumieć w ten sposób, że nakłada ona na sąd krajowy, przed którym toczy się postępowanie o uchylenie orzeczenia sądu polubownego, obowiązek zbadania ewentualnej nieważności zapisu na sąd polubowny i uchylenia tego orzeczenia, jeśli stwierdzi, że zapis ten zawiera nieuczciwy warunek umowy, nawet gdy konsument nie podniósł zarzutu nieważności tego zapisu w postępowaniu arbitrażowym, lecz uczynił to dopiero w skardze o uchylenie orzeczenia.

W przedmiocie kosztów

40 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

Dyrektywę Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy rozumieć w ten sposób, że nakłada ona na sąd krajowy, przed którym toczy się postępowanie o uchylenie orzeczenia sądu polubownego, obowiązek zbadania ewentualnej nieważności zapisu na sąd polubowny i uchylenia tego orzeczenia, jeśli stwierdzi, że zapis ten zawiera nieuczciwy warunek umowy, nawet gdy konsument nie podniósł zarzutu nieważności tego zapisu w postępowaniu arbitrażowym, lecz uczynił to dopiero w skardze o uchylenie orzeczenia.

Podpisy